

Diatonické modulace

Nejprve je nutné seznámit se se základními termíny:

Modulací chápeme harmonicky uspokojivý přechod z jedné tóniny do druhé, ve které dále setrváváme.

Vybočení je harmonicky uspokojivý přechod do jiné tóniny s následným návratem do tóniny původní.

Tonálním skokem rozumíme přesun do jiné tóniny bez jakékoli harmonické přípravy.

Diatonické modulace jsou modulace využívající pouze diatonických spojů, fungují na základě **víceznačnosti akordů** (jeden akord patří současně do několika tónin). Nejčastějším případem je přehodnocení funkce akordu, který patří jak do tóniny výchozí, tak do cílové.

Tento přechodový akord je připraven charakteristickým postupem akordů ve **výchozí tónině**, po něm pak přichází kadence v **tónině cílové**. Označujeme je dvěma funkčními značkami pod sebou (funkční značka v tónině výchozí i cílové), jde o tzv. **přehodnocení akordu**.

Výchozí a cílová tónina se vyskytují v určitém vzájemném poměru, jenž vyjadřujeme termíny **tónina nižší a vyšší**. Pro zjednodušení si tóniny představujeme na kolmé ose vedoucí zdola od tónin s bé vzhůru k tóninám s křížky. C dur a a moll jsou tedy uprostřed, zcela dole leží C dur a a moll, zcela nahoře C dur a a moll. Vyšší je ta tónina, která má (bez ohledu na to, zda je dur či moll) více křížků nebo méně bé, nižší pak tónina mající více bé či méně křížků.

Diatonická modulace je typická přechodem do nové tóniny, který se jeví jako logický postup akordů, náš sluch je na ni včas připraven, nejde o to, přemodulovat co nejrychleji, ale co nejplynuleji. Na základě jediného přehodnocení společného akordu lze modulovat mezi tóninami vzdálenými **nejdále o 5 předznamenání** (tzn. o 5 předznamenání nahoru i dolů, viz osa tónin), jedná se tedy o tóniny příbuzné či nepřilíš vzdálené. Modulační postupy jsou víceméně obdobné, liší se však částečně podle toho, odkud kam modulujeme:

1. Modulace z dur do dur

Modulace z dur do dur využívá přehodnocení společného akordu, který hledáme vždy **ve vyšší tónině**. Nejbližší tóniny (sousední na ose tónin), neboli tóniny vzdálené o jedno předznamenání, mají 3 společné akordy, ve vyšší tónině je to S, II a VI stupeň. Čím dále jsou tóniny od sebe, tím méně mají společných akordů (akordy vzdálené o 2 předznamenání spojují jen akordy II a S, akordy vzdálené o 3-5 předznamenání pouze mollová S – subdominanta se sníženým terciovým tónem).

1a – Modulace z dur nižší do dur vyšší – vyšší tónina je tóninou cílovou, v ní hledáme modulační akord (VI, II, S), podle toho, na kterém stupni se nachází v tónině výchozí, pak uspořádáme postup akordů v úvodu modulace. Vždy dodržujeme požadavek, aby i výchozí tónina byla dostatečně jednoznačná, užíváme tedy harmonickou kadenci obsahující jak subdominantní, tak dominantní funkci (důležité je zapamatovat si, že nikdy nestavíme akord S po D, pokud je nutné, aby postupovaly přece jen v tomto pořadí, vkládáme mezi ně ještě akord T⁶). Výhodou této modulace je fakt, že všechny tři přehodnocené akordy ideálně uvozují kadenci v cílové tónině. V rámci závěrečné kadence lze užít různé akordické postupy, nejčastěji se užívá tradičních postupů S D T či II D T, lze však také na místo D vřadit postup průtažného akordu D 6/4 5/3 nebo dominantní vícezvuky (D⁷ či D⁹).

C - G (II: a-c-e) C - G (S: c-e-g) C - G (VI: e-g-h)

T S D $\boxed{\text{VI}}_{\text{II}}$ D D₅⁶ T T S D $\boxed{\text{T}}_{\text{S}}$ D D₅⁶ T T S D $\boxed{\text{III}}_{\text{VI}}$ D D⁷ T

C - D (II: e-g-h) C - A (S: d-f-a)

T S D $\boxed{\text{III}}_{\text{II}}$ D₄⁶ $\frac{5}{3}$ T T S D $\boxed{\text{II}}_{\text{S}^{\flat}}$ D₄⁶ $\frac{5}{3}$ T

C - E (S: a-c-e) C - H (S: e-g-h)

T D II $\boxed{\text{II}}_{\text{S}^{\flat}}$ D₄⁶ $\frac{5}{3}$ T T S D $\boxed{\text{III}}_{\text{S}^{\flat}}$ D₄⁶ $\frac{5}{3}$ T

Zadání: Vytvořte modulace do vyšší dur:

Postup modulace je vždy co nejvíce upřesněn, aby bylo možné dojít ke shodné verzi, samozřejmě jsou v některých případech (a totéž bude platit i u ostatních modulací) možné i jiné další postupy.

D dur - A dur (přes VI stupeň, výchozí poloha 8), B dur – C dur (přes II stupeň, výchozí poloha 8), G dur – E dur (výchozí poloha 3), As dur – G dur (výchozí poloha 8)

1b – Modulace z dur vyšší do dur nižší

– vyšší tónina je tóninou výchozí, je tedy snazší postavit úvod modulace, po přehodnocení společného akordu dále postupujeme podle doporučeného sledu akordů, který vypadá takto: VII III VI S D T nebo VII III VI II D T (liší se subdominantní funkcí v závěrečné kadenci). Pokud by přehodnocujícím akordem byl v nové tónině akord dominanty, není dostatečným upevněním pouhý spoj s tónikou, proto provádíme nejprve klamný spoj se VI stupněm a teprve po něm přidáváme závěrečnou kadenci (postup v cílové tónině pak vypadá např. takto: D VI S D T).

Nejčastěji modulujeme přes subdominantní kvintakord, úvodní akordický postup je tedy (z důvodu nevhodnosti řazení akordu S těsně po D) takovýto: T D T⁶ S. U modulace přes II stupeň postačí postup T D II. Modulovat přes VI je zde nejméně výhodné, protože tento akord řadíme po D a při klamném spoji se stává akordem neúplným.

C - F (II: d-f-a) C - B (II: d-f-a) C - Es (S: f-as-c)

T D T⁶ S II
VI II D⁷ T T D T⁶ S II
III VI S D T T D T⁶ S^b
II D⁶₄ ⁵/₃ T

C - As (S: f-as-c) C - Des (S: f-as-c)

T D T⁶ S^b
VI II D⁷ T T D T⁶ S^b
III VI II D⁷ T

Zadání: Vytvořte modulace do nižší dur:

H dur - E dur (přes VI stupeň, výchozí poloha 8), F dur – Es dur (výchozí poloha 8), B dur – Des dur (výchozí poloha 8), A dur – F dur (výchozí poloha 3)

2. Modulace s vybočením do subdominantní tóniny

Tento modulační postup zařazuje mezi tóninu výchozí a cílovou ještě tóninu vybočující, kterou se stává některá ze **subdominantních tónin** (subdominantními tóninami rozumíme tóniny postavené na akordech subdominantní funkce, tedy tóninu moll na druhém a tóninu dur na čtvrtém stupni). Tohoto vybočení užíváme pro zvýšení přesvědčivosti a působivosti modulace, závěrečná tónika vybočující tóniny je v cílové tónině akordem II nebo S, tedy ideálním začátkem závěrečné kadence.

C - E - H C - a - G

T S D VI
S[‡] II⁷_{5[‡]} D T
S D⁷ T T D II
S D T
II D⁶₄ ⁵/₃ T

Zadání: Vytvořte modulace s vybočením do subdominantní tóniny:

B dur – a moll – G dur (přes S a II stupeň tónin vyšších, výchozí poloha 8), D dur – A dur - E dur (přes S kvintakordy, výchozí poloha 8)

3. Modulace s použitím tóniny zprostředkující

Modulace s použitím tóniny zprostředkující přináší řešení obecného problému diatonických modulací, který tkví v tom, že lze přes společné akordy modulovat nejdále do tónin vzdálených o pět předznamenání. Zde tedy mezi tóninu výchozí a cílovou vkládáme **tóninu zprostředkující**, která nám umožní rozšířit modulační dosah o dalších 5 předznamenání. Tento druh modulace také

Zadání: Vytvořte modulace tóniny stejnojmenné:

A dur – a moll (přes VI stupeň, výchozí poloha 3), a moll – A dur (výchozí poloha 3)

6. Modulace z moll do moll

Společným akordem je buď *mollová subdominanta tóniny vyšší* nebo *durová dominanta tóniny nižší*. Opět je možné modulovat nejdříve o 5 předznamenání.

a - e (S: a-c-e) a - gis (D: e-gis-h) fis - a (D: e-gis-h)

T S D# T/S D# D⁶₅ T T S D#/VI S D⁶_{4#} 5# T T S VII/D# VI S D#7 T

Zadání: Vytvořte modulace z moll do moll:

a moll – f moll (přes D, výchozí poloha 3), c moll – d moll (přes S, výchozí poloha 8)

7. Modulace z dur do moll a z moll do dur

7a – Modulace mezi blízkými tóninami – 1-2 předznamenání – modulujeme přehodnocením subdominanty nebo II stupně tóniny vyšší.

C - h (S: e-g-h) d - C (II: d-f-a) e - F (S: a-c-e)

T S D III/S D⁶₄ 5# T T S D# T⁶/II⁶ D⁶₄ 5₃ T T D# T⁶ S/III VI II D⁷ T

7b – Modulace mezi vzdálenějšími tóninami – 3-5 předznamenání:

- Modulace mezi nižší moll a vyšší dur (bez ohledu, která je tóninou výchozí a která cílovou) - modulujeme přes *mollovou S tóniny vyšší* nebo *durovou D tóniny nižší* (stejně pravidlo jako u modulace z moll do moll)

c - G (S: c-es-g) D - c (D: g-h-d)

T S D# T/S^b D⁶₄ 5# T T D# T⁶ S/D# VI S D# T

cílové tónině. Po nalezení vhodné dvojice akordů postavíme úvodní sled akordů i cílovou kadenci podle pravidel, která již známe z kapitoly o diatonických modulacích.

1b – Spoj durového nebo mollového kvintakordu s durovým kvintakordem o velkou sekundu vyšším – jedná se o analogii spoje subdominantního kvintakordu s dominantním (S-D), protože subdominantní kvintakord může být v dur i v moll jak durový tak mollový, můžeme také my využít obě varianty pro výchozí akord tohoto spoje. **Postup pro vytvoření této modulace** – jelikož je možné vycházet i z durových i mollových akordů, nabízí se k prověření vhodného postupu celkem 6 akordů tóniny. Kvůli zrychlení postupu hledání vhodného spoje lze tedy v tomto případě postupovat opačným postupem než minule – vyhledáme durové akordy v tónině cílové a prověřujeme, který z nich lze spojit s akordem o v. 2 nižším, který bude doškálný v tónině výchozí. Pokud takový postup mezi danými tóninami neexistuje, lze zvolenou vzdálenost užít dvakrát za sebou a přejít tím na akord vzdálený o dva celé tóny. Po nalezení vhodné dvojice přechodových akordů opět pokračujeme doplněním dalších postupů do výchozí a cílové tóniny tak, aby byly obě tóniny dostatečně kadenčně upevněny.

The image shows two musical exercises in C major. The first exercise consists of five chords: T (C), III (E), S (F), D⁷ (G), and T (C). The second exercise consists of seven chords: T (C), D (F), VI (E), S (F), D^{6/4} (G), ^{5/3} (F), and T (C). The notation includes a grand staff with treble and bass clefs, and the chords are labeled with Roman numerals and figured bass symbols.

2. Rychlá diatonická modulace do tóniny nižší – také zde se nabízí dvojice postupů:

2a – Spoj durového kvintakordu s mollovým kvintakordem o kvartu vyšším – obdoba spoje durové tóniky s mollovou subdominantou (T-S) – volíme shodný postup jako u první rychlé diatonické modulace do tóniny vyšší (1a), pouze proměníme tónorod obou akordů (vycházíme z mollových akordů výchozí tóniny, v cílové je spojnicí akord dur) a vzdálenost – od mollových akordů výchozí tóniny tvoříme durové akordy položené o čistou kvartu výše, vhodný a použitelný je opět takový spoj, v němž námi vytvořený vrchní akord zapadá do předznamenání cílové tóniny, je v ní doškálný. Dotvoření modulace (postupy akordů ve výchozí a v cílové tónině obklopující tento spoj) je shodné s předchozími případy.

2b – Spoj durového kvintakordu s durovým kvintakordem o malou sekundu vyšším – obdoba klamného spoje v harmonické mollové tónině (D-VI) – vycházíme z durových akordů tóniny výchozí a hledáme postup na durový kvintakord ležící o malou sekundu výše, který spadá do cílové tóniny. Při harmonizaci tohoto postupu je nutné užít mezi oběma akordy klamný spoj, jde tedy o méně výhodný postup než 2a, protože akord uvozující kadenci v cílové tónině není v ideálním tvaru (následkem klamného spoje má ve vrchních hlasech vynechaný základní tón a zdvojenou tercii). Pokud se tento neúplný akord navíc stává v cílové tónině dominantou, jsme nuceni ho na druhou dobu doplnit o chybějící tón a postupovat znovu klamným spojením, neboť je nutné vyhovět pravidlu postupu akordů v cílové tónině (D VI S D T, D VI II D T), které známe již z kapitoly diatonických modulací dur-dur do tóniny nižší.

Rychlé diatonické modulace slouží velmi často ke spojení tónin vzdálených od sebe abnormálně daleko. Lze jich však užít i v případě tónin velmi blízkých. Případů, v nichž není možné uplatnit ani jeden z postupů, je minimální množství.

C - Ges

T S III II D D⁷ T T S T S D D₅ T

Zadání: Nalezňte vhodné akordy k přemodulování pomocí rychlé diatonické modulace:
 F dur – Fis dur, As dur – D dur, E dur – Es dur, H dur – F dur

Řešení:

1a Modulace do durové vyšší

D - A (fis-a-cis) B - C (d-f-a)

T S D III VI S D T T S D III II D D⁷ T

G - E (a-c-e) As - G (c-es-g)

T D II S D T T II D III S D₄⁶ ₃⁵ T

1b Modulace do durové nižší

H - E (gis-h-dis) F - Es (b-d-f)

T S D VI III VI S D T T D T⁶ S D VI S D⁷ T

B - Des (es-ges-b) A - F (d-f-a)

T D T⁶ S II D₄⁶ ₃⁵ T T D T⁶ S VI II D⁷ T

6. Modulace z moll do moll

a - f (D: c-e-g) c - d (S: g-b-d)

T S D III
D VI S D T T S D^b
S D T

7. Modulace z dur do moll, z moll do dur

A - cis D - g

T S D VI
S D D⁷ T T D T⁶ S^b
T II D T

e - H h - D - B

T S D[#]
T S D₄⁶ ₃ T T S D[#] VI
S D T S^b
VI S D₄⁶ ₃ T

Zadání rychlé diatonické modulace

1. Možná řešení - modulace o v.2 výš - III a-c-e - S h-dis-fis
2. Možná řešení - modulace o č.5 výš - III c-es-g - S g-h-d
modulace o v.2 výš - III c-es-g - T d-fis-a,
VI f-as-c - S g-h-d
3. Možná řešení - modulace o m.2 výš - S a-cis-e - D b-d-f
4. Možná řešení - modulace o m.2 výš - T h-dis-fis - D c-e-g,
S e-g-h - T f-a-c